

EĞİTİM YÖNETİMİNDE KURAM VE UYGULAMADA ALTERNATİF PARADİGMALAR VE LİDERLİK ALGISINA İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Sibel BOZDOĞAN¹

Öz

Bu çalışmada, eğitim yönetimi alanının bilimleşme sürecinde yaşadığı gelişmeler üzerinde durulmaktadır. Üretilen kuramların deneylenme alanı olan eğitim örgütlerinde lider olan kişilerin kuramlardan ve gelişimden haberdar olması ve uygulanabilirliğini test etmesi gerekmektedir. Bunun yapılabilmesi için ise okul lideri olan kişilerin, bilgi toplumu özelinde bilimsel süreçlerden haberdar olacak şekilde yetiştirilmesi şarttır. Bu nedenle bu çalışmada; alanda yaşanan gelişmeler, hem kuramsal bağlamda hem de uygulama alanı olarak okul ve okuldaki liderlik algısı açısından ele alınmıştır. Bir sosyal bilim alanı olarak eğitim yönetimi özelinde, doğa bilimleri ve sosyal bilimler ayrışmasının oluşturduğu çatışma tarihsel bir süreç içinde irdelenmiştir. Paradigma kavramı ile hız kazanan kuramsal bakış açısındaki değişim, değişimin kaynağını oluşturan olgu - değer ikiliği üzerinde durulmuştur. Kuramsal alanda ortaya çıkan yeni eğilimler ve eğitim bilimlerinin uygulama alanı olarak kabul edilen okul örgütleri ve bu örgütler içerisinde bulunan okul müdürleri yani 'okul liderlerine' bakıştaki değişim "eski bilim" ve "yeni bilim bağlamında" irdelenmiş ve son gelişimler ışığında ortaya çıkan liderlik türlerinin neler olduğu araştırılmıştır. Son olarak uygulayıcı olan okul liderlerinin Türkiye bağlamında eğitim süreçlerinin nasıl işlediği üzerinde durulmuştur. Sonuç olarak, eğitim bilimleri alanının, yönetim kuramları, örgüt kuramları ve liderlik algısındaki değişim bakımından birbirine paralel bir seyir izlediği ancak okul lideri yetiştirme sürecinin yeteri kadar alanı destekleyici olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim yönetimi, paradigma, olgu- değer, liderlik

The Perception of Leadership in the Theory and Practice of Alternative Paradigms in Educational Administration

Öz

This study focuses on the developments in the field of education management in the scientific process. Leaders in the application area need to be aware of the theories and development and test their applicability. In order to be able to do this, it is imperative that the people who are school leaders are educated to be informed about scientific processes. Therefore; theoretical developments in the field, theoretical changes in the management of education are given in a historical process and their parallels with organizational and leadership theories are examined. The concept of paradigm shifts from the theoretical point of view and the fact - value duality that constitutes the source of change. The changes in the viewpoints of the school organizations and the 'school leaders' in these organizations are investigated in the context of "old science" and "new science" and the types of leadership emerged in the light of recent developments are investigated. The practicing school leaders, in the context of Turkey, which has focused on how the education process works. As a result, the field of educational sciences has been paralleled in terms of management theories, organizational theories and change in perception of leadership, but the result is that the education of the school leader is not as supportive as the field.

Keywords: Educational management, paradigm, case-value, leadership

¹ Hacettepe üniversitesi, Eğitim Yönetimi Bölümü, Doktora Öğrencisi sibel06bozdogan@gmail.com

Giriş

Bilim kavramının insanlık tarihi ile birlikte ortaya çıktığı söylenmekle birlikte günümüz toplumundaki önemi ile başlangıç tarihindeki önemi aynı konumda olmamıştır. Bunun anlamı tarihin eski süreçlerinde bilimin önemsiz olduğu fikri değildir. İnsan kendi tarihinin başlangıcından itibaren yaşamını sürdürebilmek için doğa ile savaşmış ve doğaya hükmedebilmesine katkı sağlayacak araçlar geliştirmiştir. Bu süreç içerisinde elde edilen bilgiler babadan oğula aktarılma yöntemi ile taşınmış ve günümüze kadar gelen zaman diliminde muazzam boyutlara ulaşan bir bilgi havuzunun oluşmasını sağlamıştır.

İlerleyen zaman diliminde babadan oğula bilgiyi aktarma yöntemi yetersiz kalmış ve kitlesel eğitime geçilmiştir. İnsanlığın merakı, doğayla savaşı ve bunun yanı sıra bilimin ilerlemesi ile ortaya çıkardığı üretimin sonucu sanayi devrimi olmuştur. Elbette bu arada gelişen sadece metasal yapılar değil aynı zamanda sosyal yapılanmalarda ortaya çıkmıştır. Bu ilerlemeler ile birlikte bilgi, sadece insanlığa hizmet eden ve gelişmesini sağlayan bir kavram olmaktan çıkıp bir sermaye aracı haline gelmiştir. Küresel çaplı değişimler, hayatta kalma şansını artırmak isteme dürtüsü, insan nüfusunun artışı gibi nedenlerden ötürü günümüz toplumu, bilginin bir çok alanda sermaye olarak kullanıldığı bir toplum yapısına bürünmüş ve tarım toplumu olmaktan çıkarak bilgi toplumuna dönüşmüştür. Bireyler kazandıkları bilgi, beceri oranında değerli kılınmaya ve ekonomiden pay almaya başlamıştır. İnsanın bilgi düzeyini ve beceri kazanma oranını artırma yolları arasında en önemli faktörlerden biri de eğitim olarak görülmüştür. İnsan yaşamında bu denli önemli bir konuma geçen bilginin aktarıldığı yerler ise okullardır. Okul ortamları birçok faktörün birleşiminden oluşmakta ve eğitim görevini yerine getirebilme kapsamında yönetilmeleri gerekmektedir. Konumu ve görevi itibarı bu kadar önemli olan bir örgütün yönetiminin rastgele yöntemler ile düzenlenmesi mümkün değildir. Rastgele yönetilmekten kurtulma, sistemli bir yapıya dönüşebilme ihtiyacı alanın bilimleşme gereği ile birlikte devam eder. Ancak bir bilim dalı olarak kabul edilmek için de bazı koşulların sağlanmış olması beklenmektedir.

Günümüz toplumunda üzerinde sürekli konuşulan eğitim dolayısı ile eğitim bilimleri alanı, bilim alanı olma bağlamında harekete geçmiş ve bilim dalı yolculuğu esnasında durağan olarak kalmamış, gerek kuramsal anlamda gerek uygulama anlamında değişimler geçirmiştir. Bu değişimlerin neler olduğu ve bilimleşme sürecini tamamlayıp tamamlamadığı üzerinde tartışılması gereken bir konu niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda öncelikli olarak bilim olmanın koşulları nelerdir? Eğitim yönetimi alanı bu sürecin neresinde durmaktadır? Eğitim yönetimi ve eğitim yönetiminin uygulama alanındaki aktörü konumunda kalan liderleri algılama adına geliştirilen kuramlar arasında paralel bir seyrin varlığı alan adına önemli bir nitelikler ancak tek başına yeterli değildir. Okul örgütleri içinde bulunan liderlerin kuramları uygulama alanına taşıyabilir niteliklere sahip olması da aynı derecede önemlidir.

Bilimleşme sürecin incelenmesinde eğitim yönetimi alanında rol alan iki aktör, akademisyenler ve okullarda görev yapan uygulayıcılar üzerinde durulmalıdır. Çünkü hem alanda çalışan akademisyenler ve onların üretimleri hem de uygulayıcı olan kişilerin kuramları uygulama alanına taşıyabilir nitelikte olması sayesinde bilimleşebilmenin sağlıklı ilerleyebileceği düşünülmektedir. Dolayısı ile eğitimin bilimleşme olgusu incelenirken alanda etkin olan tek aktör ve onların çalışmaları üzerinden alanın incelenmesi mümkün değildir. Kuramsal üretimden sonra, bir nevi kuramın yeterliliği ya da geçerliliğinin test edilmesini sağlayacak uygulama alanına da ihtiyaç bulunmaktadır. Şayet uygulayıcı olan kişilerin bu konudaki yeterliliklerini artırıcı eğitimleri rastgele nitelikler taşıyıcı durumda ise tek başına kuram üretimi anlamsız kalacaktır. Uygulayıcı olan kişilerin de araştırma yapan kişileri destekleyici bilgi ve becerileri kazanmış olması önem arz etmektedir.

Çalışmada eğitim yönetimi alanı, eğitim yönetimi kuramları, örgüt kuramları ve liderlik algısındaki değişimler açısından irdelenecek ve son olarak da Türkiye özelinde lider olarak okul müdürünün yetiştirilmesinde mevcut eğitim süreci üzerinde durulacaktır.

Sosyal Bilim Olarak Eğitimin Yönetiminin Bilimleşme Yolculuğu ve Paradigma Kavramı

Sosyal Bilimler ve eğitim insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Ancak Sosyal Bilimler içinde kendine yer bulan eğitim bilimlerinin bilimleşme serüveni, araştırmaya konu sağlayan eğitim kavramı kadar eski olmayıp, bilim dalı olabilme ve kendi kimliğini arayış süreci yakın bir geçmişe sahiptir. Bir alanın bilim alanı olarak kabul edilebilmesi başka bir deyişle kurumsallaşması (Balci, 2008) için kendisinde var olması gerektiği belirtilen bazı şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar 1990 yılında Sosyal Bilimlerin yeniden yapılanması bağlamında Portekiz’de yapılan ve farklı bilimsel alanlardan seçkin olduğu kabul edilen 10 bilim insanının çalışmaları sonucu oluşturulan “Sosyal Bilimleri Açın” adlı raporda şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Üniversitelerde kürsü ya da bölümlerinin olması,
2. Bir araştırma alanı olması (araştırmanın kurumsallaşması),
3. Uzmanlık gerektiren bir bilgi birikimine sahip olması, diplomaya götüren ders programlarının sunulduğu bölüm ya da birimlerinin olması (öğretimin kurumsallaşması),
4. Ürün ve birikimini sunma olanağı sağlayan bilimsel dergilerinin olması ve
5. Mensuplarının örgütlenmesi.

Eğitim bilimleri alanı halihazırda belirtilen koşulları sağlamakla birlikte sosyal bilimler alanında yaşanan paradigmlar arası hakikati bulma yolundaki çatışmalarından etkilenmektedir. Bu çatışmaların ontolojik, epistemolojik ve metodolojik bağlamda bilimsel çözümler ileri sürdüğü kabul edilen pozitivizm ve pozitivizmin devamı olarak gelen mantıksal pozitivizm, işlevselcilik gibi paradigmlara karşıt olarak kabul edilebilecek durumsallık, yerellik, kültür, değer ve dil kavramlarını ön plan çıkaran paradigmlar arasında olduğu (Şişman, 1998; Güneş, 2003) söylenmektedir. Adı çatışma konulabilecek kadar büyük bir tartışmaya neden olan paradigma kavramı nedir ve nasıl ortaya çıkmıştır?

Güneş (2003)’e göre; durumun ortaya çıkışı çok eski yıllara dayanmaktadır. Bilimle uğraşan kişilere önceleri “doğa filozofları” denirken 1830 yılında fizikçi olan William Whelew “bilim adamı” sıfatını kullanmıştır. Whellew, sanatla uğraşan kişilere ‘sanatçı’, bilim ile uğraşanlara ise ‘bilim adamı’ denilmesi gerektiği önerisini ortaya atmıştır. 1900’lü yıllarda yine fizikçi olan Ernest Mach, deneysel fizikçilerin sanayi ve ordu ile işbirliğinden huzursuzluk duyarak bilim adamlarının sadece toplum yararına çalışması gerektiğini belirtmiştir. Bu düşünceleri birinci ve ikinci dünya savaşında yaşanan olumsuz durumlar atom bombalarının ortaya çıkışı iyice güçlendirmiştir. Süreç zaman içinde ortaya çıkan yeni gelişmeler ile alevlenmiştir.

1960’lı yıllarda İngiltere’de Charles Percy Snow tarafından ortaya atılan iki kültür kavramı bu durumu tetiklemiştir. Snow bilimde iki farklı kültürün varlığından söz etmiş ve bir tarafa insanın doğasını açıklamak ile ilgilenen edebiyat ve sosyal bilimcileri yerleştirerek adının edebi entelektüeller olması gerektiğini belirtmiştir. Kültürün diğer tarafına ise doğayı konu alan fen bilimlerini yerleştirerek bu alan ile uğraşan kişilere de bilim adamı denilmesi gerektiğini söylemiştir (Bal, 2015). Bu tartışmalar farklı şekillere bürünerek günümüze kadar devam etmiş ve kendisine sosyal bilimler arasında yer bulan eğitim yönetimi de alan içindeki tartışmalardan kendi payını almıştır.

Eğitim bilimlerine de damgasını vurmuş olan paradigma kavramının ortaya çıkışında en etkili isim Thomas Kuhn olmuştur. Aslında fizik bölümü mezunu olan Kuhn kendi alanında değil felsefe, sosyoloji alanlarında tanınmaktadır (Güneş, 2003). Kuhn, “Bilimsel Devrimlerin Yapısı” adlı kitabı ile paradigma kavramını bilimsel alan dağarcığına kazandırmıştır. Paradigma kavramının çeşitli tanımları belirtilmiş olsa dahi, bilim insanları tarafından kabul görmüş inançlar bütünü ve problemin anlaşılmasında kullanılan geleneklerin tümüne paradigma denilmektedir. Başka bir deyişle paradigma, ontolojik olarak nesnelere doğası konusundaki sayıltıları, epistemolojik olarak bilginin doğası konusundaki sayıltıları ve metodolojik olarak da araştırma problemi için seçilecek yöntemleri kapsamaktadır (Öztürk, 2012; Collins, 1996). Kısacası paradigma var olan bir probleme ilişkin farklı bakış açıları, irdeleme ve inceleme yöntemindeki farklılıkları ifade etmektedir. Bu nedendir ki bilimde tek bir paradigmadan söz etmek mümkün değildir. Farklı epistemik cemaatlere göre bakış açıları da değişiklik gösterebilmektedir. Bu bağlamda en çok önce çıkanlar Viyana Çevresi ve Frankfurt Okulu olarak adlandırılan yapılanmalardır (Şişman,1998). Örgüt açısından duruma bakıldığında Morgan, örgütlerin algılanmasında da farklı paradigmalardan kullanılması gerektiğini belirtmektedir. Örgütleri metaforlar aracılığı ile açıklayan çalışmalarda tek bir metafor ile örgütün anlaşılmasının mümkün olmadığı birden fazla metafor ile örgütün irdelenmesi (Morgan, 1998) gerektiğini vurgulamaktadır. Örgütler ile ilgili olarak geliştirilen kuramlar dayanak anlamında incelendiğinde daha çok sosyoloji, psikoloji, ekonomi ve antropolojiden etkilenmektedir (Alıç, 1995).

Eğitim yönetimi, örgüt bağlamında okul yapılanmaları olarak, yıllarca kamu yönetimi ve işletme yönetimi arakesitinde kalarak devam etmiş ve kendi öz değerlerini yaratma kuramlaşma ve uygulamaya yansımaları açısından bu iki eksen arasında gelgitler yaşamıştır (Özdemir, 2011). Eğitim yönetimi alanı da diğer bilim alanları ile benzer bir şekilde başka bilim alanlarında ulaşılan bilgiler ile gelişen ve zenginleşen bir alandır (Erçetin, 2001). Farklı alanlarda, örgütler üzerinde etkili olan yaklaşımlar eğitim yönetimi ve eğitim yönetiminin uygulama alanı olarak görülen okullara bakış açılarını da etkilemiştir.

Eğitim Yönetimi Alanına Etki Eden Paradigmalar

Paradigma kavramının gündeme gelmesi ve kavramın gelişimi ile ortaya çıkan farklı epistemik yaklaşımlar bulunmaktadır. Kavram ile birlikte ortaçağda etkisini gösteren, din ve ahiret mutluluğu yerine metafizik ve eylemlerin yerleştirilmesi ile devrimsel nitelik taşıyacak değişimler ortaya çıkmış ve skolastik düşüncenin yerini bilimsel düşünce almıştır (Güngör, 2014). Bilimsel düşünce ve düşüncenin evrilmesi ile ortaya çıkan yaklaşımlar arasından; pozitivism, öznelcilik, eleştirel eğitim yönetimi, postmodernizm ve natüralist bağdaşımçılık olmak üzere temelde beş farklı yaklaşım, eğitim yönetimi alanında etkili olmuştur (Özdemir, 2018). Bu yaklaşımların her birinin bilimi algılama yöntemleri ve bilgiye ulaşmak için kullandıkları metotlar birbirinden farklı eğilimler göstermektedir. Bilgiye ulaşma yönteminde etkili olan yöntem değişimleri ve kuramsal alandaki farklılaşmanın kaynaklarından birini de olgu ve değer kavramları oluşturmaktadır. Paradigmların temelindeki algı farklılığının önemli kaynaklarından birini de olgu ve değer kavramları oluşturduğundan kısaca olgu ve değer kavramlarına bakmakta fayda görülmektedir.

Bir kavram kullanıldığı alana göre farklı anlamlar alabilmektedir. Değer kavramı matematiksel anlamda kullanıldığında bir niceliğin miktarını anlatırken sosyal olgular bağlamında kullanıldığında neyin doğru neyin yanlış olduğu, neyin istendik neyin istenemeyen olduğunu (Aksan, 2016) anlatan kavramlar bütünüdür. Dolayısı ile değerlerin olması gereken ile ilgili olduğu söylenmektedir. Olgu ise istenenden ziyade varlığı nesnel olarak ispatlanabilen durumları ifade etmektedir. Düşünce tarihindeki olgu- değere ilişkin tartışmanın kökleri antik Yunana kadar gitmektedir.

Eğitim Yönetiminde Kuram ve Uygulamada Alternatif Paradigmalar ve Liderlik Algısına İlişkin Bir Değerlendirme
Sibel BOZDOĞAN

Antik Yunanda evren akla uygun, değişmeyen kuralları olan, rasyonel bir yapıdır. Bu değişmeyen kalıcı düzenin bilgisine rasyonel düşünme yolu ile ulaşılabilir ve bu yöntemin adı da *theoria*'dır. Daha açık ifadesi ile gerçeklik ancak kişinin öznel olan ve tartışmaya açık olan doğasından vaz geçmesi ile elde edilebilir. Öznel yaklaşımlar bilginin elde edilmesinde bir sınırlılık olarak görülmektedir. Bilgiye ulaşma esnasında her türlü bireysel ve toplumsal değerlerden uzak durulmalıdır (Ünlüsoy, 2017). Ancak yine Antik Yunanda 'Theoria' kavramının karşıtında ise 'Historia' kavramı bulunmaktadır. Historia kavramı ise, toplumsal olan olaylar ile ilgilidir. Toplumsal olan bilgi insan tarafından sonradan oluşturulan olgulara ilişkin kurallar bütünüdür. Bir toplumun kendisini ilgilendiren bilgi ise evrensel nitelik taşımamaktadır (Ünlüsoy, 2017). Bu iki kavram arasındaki bilgiye ulaşma yollarına ilişkin ayrışma, eğitim yönetimi alanını da etkisi altına alarak; kuram üretme ve bilgiye ulaşma yöntemlerine ilişkin değişimler yaşanmasının nedenlerinden birini teşkil etmektedir. Olgular ve değer arasındaki bu farklılıkların kökleri çok eskiye dayanmakla birlikte; eğitim yönetimi alanında ilk etki gösteren paradigma pozitivist paradigmadır. Sonraki zaman diliminde pozitivism benzeri algılara eklemeler yaparak devam eden yaklaşımlar olduğu gibi, tamamen pozitivism karşıtı olan yaklaşımlar da kendini göstermiş ve bu yaklaşımlar eğitim kuramlarının da şekillenmesine ve kendini arama yoluna girmesine neden olmuştur.

Eğitim alanının bilimleşmesi yolunda ilk etkili olan yaklaşım pozitivist paradigmadır. Bu paradigma sosyal bilimler alanına doğa bilimlerinden uyarılma bir yaklaşım olarak yansımıştır. "Pozitivism" 19. Yüzyılda August Comte tarafından sistemli hale getirilmiştir (Ballıkaya, 2015). Ancak yaklaşımın kökleri John Locke ve David Hume'a kadar dayanmaktadır. Hume, insan zihninin soruşturulmasında felsefe ve metafiziğin mahiyetini sorgulamış ve bu görüşlerin aslında içi içe geçmiş bir yapısının olduğunu söylemiştir (Çıvgın, 2013). Bu nedenle de insan zihnini anlamak için kullanılan yöntemler sorgulanmalı ve değiştirilmelidir (Neslioğlu Serin, 2017). Matematik ya da fizik gibi alanlar çeşitli bilim adamlarının çalışmaları ile ilerleme göstermiş ancak felsefenin bu bilimlerden daha üstün bir tarafı bulunmaktadır bu da aslında hepsini ilgilendiren insan doğası ile ilgileniyor olmasıdır (Ayer, 2002. Akt: Çıvgın,2013). Dolayısı ile tüm bilimler merkeze insanı almalı ve tüm bilimlerin insan doğası ile birleştirilmesi gerekmektedir. Bunun yolu ise doğanın açıklanmasında kullanılan deney, gözlem ve olgu yöntemi ile insan doğasının çözümlemesinin yapılmasıdır.

Tüm bunlardan çıkarılabilecek sonuca göre pozitivism temelde gözlem ve deneye dayalı bir yaklaşım olup, bilimsel çalışmaların olgular üzerinde çalışılarak yani var olanın incelenmesi ile elde edilebileceği görüşüdür. Görüşün eğitim yönetimi alanına yansımaları Viyana Çevresi düşünürlerinden Herbert Feigl'in görüşlerinin ABD'de ortaya çıkan teori hareketine esin kaynağı oluşturması ile olmuştur. Feigl'in mantıksal ampirizm yaklaşımına göre, yönetimde kanunlar üst noktada bulunmakta ve kanunların altında da olgular bulunmaktadır (Özdemir, 2018). Yönetimsel kuramın elde edilmesinde ise deney kullanılmalıdır. Feigl'in düşüncelerinden etkilenen (Özdemir, 2018) ve eğitim yönetimi erken dönemde hâkim olan teori hareketine göre, alanda kullanılabilecek yaklaşımlar bilimsel bilgiye dayalı olmalıdır (Turan ve Şişman, 2013). Teori hareketi yönetimdeki kuramların oluşturulmasında olgular üzerinden gidilmesi gerektiği ve yönteminde ampirik yöntem olarak kurgulanması gerektiğini ileri sürmektedir. Ampirik anlayışa göre, bilgi nesnedir; yani değer yargılarından arındırılmış şekildedir. Wellhöfer (1997), ampirik bilimin hedefinin araştırılan nesne hakkında güvenilir bir kuram oluşturması gerektiğini belirtmektedir (Tufan, 2005).

Eğitim alanında teori hareketi olarak bilinen yaklaşıma karşı bilim felsefesinde ortaya çıkan Kuhn, Feyerabend ve Toulmin'in etkisi ile geleneksel bilim anlayışına tepkiler geliştirilmiştir. Bu bağlamda ilk bilinen isim Thomas B. Greenfield'dir (Şişman,1998). Greenfield'e göre örgütlerin yapıları birbirinden farklıdır dolayısı ile açıklanma yöntemleri de birbirinden farklı olmalı ve hastane, okul gibi yapılar kendilerine özgü kültürleri olan sosyal yapılardır (Sönmez ve Sezgin, 2018). Örgütsel davranışta değerler, inançlar ve alışkanlıklar etkili olmaktadır dolayısı ile eğitim örgütlerinin pozitivist

bilim ile anlaşılması mümkün değildir, felsefe ve sosyal bilimlerin öznel gerçeğine göre araştırılmalıdır (Balcı, 2003). Bu bakış açısı ile eğitim yönetimi alanı nesnel bir bilim alanı olarak kabul edilmemelidir (Greenfield, 1993).

Greenfield'in bu görüşlerini destekleyen ve yeni katkılar sunan diğer bir paradigma ise eleştirel teoridir. Kökleri Frankfurt okuluna dayanmaktadır (Hürsoy, 2013). Eleştirel teori, eşitlik, özgürlüğü kısıtlayıcı, adaletsiz düzenin ortadan kaldırılmasına yoğunlaşmaktadır. Temel düşünce kaynağı, modern bilimin sanayi toplumunda bir baskı aracı olmasından kaynaklanır (Durdu, 2006). Teori Habermas'ın modern devletlerin rasyonalite, meşruluk ve motivasyon üçlemesi altında yaşadığı krize istinaden yaptığı açıklamalara dayanmaktadır (Bates, 1982). Eleştirel teori kuramı, mantıksal ampirizmin bilginin üretiminde olgu ve değer ikiliğinde olgunun ön plana alınıp değer yok sayılmasını kabul etmemekte (Özdemir, 2018) ve bu dönemde, doğa bilimlerinde en geçerli yol varsayımı olan deneysel yaklaşıma karşı durmaktadır (Finlayson, 2007). Eleştirel teoriye göre gerçek ve değer birbirinden bağımsız değildir. Jürgen Habermas, bilginin özgürleştirici bir yapısının olması gerekliliğine işaret etmektedir (Akyüz, 2004). Aynı zamanda ortaya çıkan bu gelişmeler ışığında okulların farklı kültürlerinin olduğu olgusu önem kazanmış ve etkili okul çalışmaları da başlatılmıştır (Çelik, 1997). Eleştirel teorinin bakış açısı pozitivism, olgu- değer ayrımı ve değerden bağımsız bir yönetim anlayışının eleştirisidir.

Eleştirel teoriden sonra eğitim yönetimi alanına hâkim olan bir başka bakış açısı postmodernizm olmuştur. Postmodernizm, modernizm ötesi olarak nitelenmektedir. Modernizmin söylemleri olan, metalaşma, makineleşme ve sanayi toplumu gibi (Kılıç, 2014) kavramlara karşı sergilenen bir duruşu ifade etmektedir. Postmodernizme göre, nesnel gerçeklik görünenden daha karmaşıktır. Gerçeklik, gereksinimler, ilgiler, önyargılar ve kültürel öğelerin birleşmesi (Aydın, 2006) sonucunda bireyin algısına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Erdem ve Sarpkaya, 2011). Postmodernizmin eğitim alanına yansması ile geçmişten gelen makinalaşmış yapılar reddedilmektedir. English (2002) eğitim yönetimine şu ana kadar hâkim olan paradigmaların beşeri bir bilim olarak eğitim yönetiminin tarihini yok ettiği ve edebi söylemlerin bu alana yeniden gelmesi gerektiğini belirtmektedir. English (2006)'e göre; postmodern anlayış ile eğitim yöneticisi olan lider yeniden tanımlanmalıdır. Eğitim örgütleri, Tayloristik bilim yapısından kurtulmalı ve yerel şartlar bağlamında değerlendirilerek tek bir yaklaşımla değil, birden fazla kuram ile irdelenmelidir. Eğitim yönetimi alanının zengin bir tarihi, epistemolojik bir geçmişi ve ontolojik bir tartışma alanı mevcuttur (Eacot, 2015) modernist yaklaşımlar ile bu birikimler yok olmaktadır (English, 2002).

Eğitim yönetimi alanına etki eden diğer bir kuram ise naturalistik bağdaşımıcılıktır. Bu kuramın savunucuları olan Evers ve Lakomski, alanda tartışması yürümekte olan olgu- değer probleminin çözümüne ilişkin görüşlerinde çözümün bütünleştirici bir yapıda olması gerektiği savından hareket etmektedirler. Evers ve Lakomski'ye göre kuramlar arasında kesin bir çizgi çizmek yerine bütünleştirici bir sistem kullanmak gerekmektedir. Bu bütünleştirici sistem ise amprik epistemolojiyi reddetmek değil, postpozitivis yaklaşımlar ile birleştirerek yeni bir yapılanma meydana getirmektir. (Evers ve Lakomski, 1996; Evers ve Lakomski, 2001) .

Eğitim yönetimi alanı, bilim olma yolunda bilimsel bilginin elde edilmesi, kuram oluşturma, oluşturulan kuramı uygulama alanlarına dökme konusunda çeşitli değişimler yaşamıştır. Oluşan değişim daha çok bilgiyi elde etme yöntemine ilişkin olup teori hareketi dönemlerinde sadece deneysel yolla elde edilebileceği düşünülürken, ilerleyen dönemlerde kültür kavramında var olduğu ve kültürden gelen değerlerin de bilgiyi elde etmede etkili olduğu düşüncesidir. Değişimler ile birlikte eğitim yönetimi alanında olgu mu, değer mi ikiliğinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Olgu değer ikiliğinin yanı sıra bilgiye ulaşmada kullanılan araştırma yöntemlerinde de değişim

yaşanmaktadır. Önceleri nicel çalışmalar ile devam edilirken, kuramsal alanda oluşan ilerlemelere binaen nitel yöntemin de kullanılmaya başlandığı gözlemlenmektedir (Beycioğlu ve Dönmez, 2006).

Eğitim yönetimi alanında, eğitime özgü kuram oluşturma çalışmaları ile birlikte uygulama alanına daha yatkın olduğu düşünülen liderlik kavramı da değişim geçirmiştir. Bu değişim ise liderde olması gerektiği düşünülen özellikleri ve okulun nasıl yönetilmesi gerektiğine ilişkin yaklaşımlarda değişimler meydana getirmiştir. Eğitim yönetimi alanında yaşanan bu değişim, sadece kuram üretmeye ilişkin olmayıp örgütleri algılama şekli ve örgütleri yönetmesi beklenen liderlerin özellikleri üzerinde de etkiler yaratmaktadır.

Paradigmaların Örgütü Algılama Biçimlerine Etkileri

Eğitim yönetiminin bilimleşme sürecinde etkili olan paradigmalar, örgüt ile ilgili üretilen kuramlara paralel bir seyir içerisinde ilerlemektedir. Paradigmalar sürekli bir değişime kaynak teşkil ettiğinden bir anlamda sorun olarak kabul edilmektedir. Kimilerine göre paradigma bir alanın bilimleşmesinde artı rol oynarken kimilerine göre de alanın farklı alanlardan etkilendiği ve kendi kimliğini kazanamadığının bir göstergesi olarak görülmektedir (Üstüner, 2006). Ancak bu makalede paradigma çokluğunun bir sorun olup olmadığı konusuna girilmeden kısaca örgüt kavramını tanımlamada etkili olan paradigmalardan bahsedilerek örgütü ele alış biçimi ve ortaya çıkan paradigmlar ışığında örgüt liderinde bulunması gereken özelliklerin nasıl bir değişim geçirdiği ile bu özelliklerin neler olması gerektiği üzerinden devam edilecektir.

Literatür üzerinde örgüte dair çalışmaları arasında, en etkili olan çalışmanın Burrell ve Morgan'ın (1979) sosyal bilimler paradigmaları ışığında örgüt kuramını incelemeleri olduğu ve bu çalışmanın ana fikrinin “ örgüte ilişkin tüm kuramların bilim felsefesi ve sosyal bilim felsefesi” ekseninde oluştuğudur (Erdemir ve Koç, 2010). Ana fikre bağlı olarak örgüt kuramlarını etkileyen dört farklı paradigmadan söz etmektedirler. Bu yaklaşımlar ise işlevselci, yorumsamacı, radikal hümanist ve radikal yapısalcı paradigma olarak adlandırmakta (Erkal ve Şentürk, 2015) ve bu paradigmalara bağlı olarak 2*2 şeklindeki bir matris üzerinde paradigmaları yerleştirmişlerdir.

Radikal Değişim Sosyolojisi

(Sociology of radical change)

Öznel (Subjective)	Radikal hümanist (Radical hümanist)	Radikal Yapısalcı (Radical structuralist)	Nesnel (objective)
	Yorumlayıcı (Interpretive)	İşlevselci (Functionalist)	

Düzenleme Sosyolojisi

(Sociology of regulation)

Şekil1. Morgan (1979) Paradigma Matrisi (Collins, 1996; Erkal ve Şentürk, 2015)

Matriste verilen yaklaşımlar arasında geçişin esnek olmadığını ancak oluşturdukları modelde tüm sosyal bilimcilerin kendilerine bir yer bulmasının mümkün olduğunu belirtmektedirler (Erdemir ve Koç, 2010). Matris örgütü algılama paradigmalarının tamamını bir arada bulunduran bir niteliğe sahiptir. Çünkü örgütü algısına etki eden paradigmalar başlangıçta işlevselci bir yapıda iken ilerleyen

zamanlarda yorumlayıcı bakış açısı ile şekillendirilmeye çalışılmıştır. Pozitivist / işlevselci paradigmlar bağlamında bakılan örgütler olgular üzerinden, somut, nesnel biçimlemeler ile tanımlanmaya çalışılmaktadır. Örgüte ait bilgiye ulaşma aşamasında tercih edilen bilimsel yöntem ampirik çalışmalara dayalı olarak belirlenmektedir. Yorumsamacı paradigmalarda ise; değerler de devreye girmekte ve nesnellüğün de varlığına değinilerek bilgiye ulaşma yöntemlerinde de farklılaşma meydana gelmektedir.

Balcı (2003)'e göre örgütsel perspektifler, bilimsel düşünme ve gelişime paralel bir seyir izlemiştir. Örgütleri tanımlamak adına bazı metaforlar kullanılmıştır. Pozitivist /normcu/ akılcı paradigmların hakim olduğu, yoğunlaştığı dönemlerde örgütler makine metaforu, organizma metaforu, örgütsel ekoloji metaforu ve örgütsel gelişme metaforları ile tanımlanırken, antipozitivist yani yorumsamacı paradigmların hakim olduğu dönemlerde örgütsel kültür meataforu, karınca yuvası metaforu ile açıklandığını belirtmektedir. Kara (2013), ilk örgüt kuramlarının Newton'un gözlem ve çözümlenmeye dayalı basit ve kesin kanunlar ile her şeyin açıklanabileceği yaklaşımında etkilendiğini ve buna bağlı olarak örgütlerin mekanik bir işleyişinin olduğunu; örgütlerin bu şekilde kabul gördüğünü belirtmektedir. Çünkü makine metaforu, organizma metaforu, ekoloji metaforu ve örgütsel gelişme metaforu ile açıklanmak istenen örgütler; önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda düzenlendiğinde ve kontrol edildiğinde hiçbir sorun çıkmadan çalışacak örgütler olarak tasarlanmaktadır. Bu metaforlar üzerinde etkili olan yaklaşım, yapısalcı klasik kuram ya da işlevselci anlayış olmuştur. Yapısalcı olan paradigmalarda örgütlerin toplumsal sorunları düzenlemeye dönük, somut ve gerçek yapılar (Leblebici, 2008) olduğu düşüncesi hâkimdir. Örgütler tıpkı doğada olduğu gibi düzenli, sistemli ve kurallı bir şekilde ilerlemektedir (Aytaç, 2004).

Antipozitivist, yorumsamacı paradigmanın hakim olduğu dönemlerde örgütler, sosyal yapılar olarak görüldüğünden doğal bir gerçeklik olarak ele alınmamaktadır (Şişman, 1998). Gerçeklik nesnel değildir, objeler bireyler tarafından nesnel olarak algılanan yapılardır (Balcı,2003). Bu söylemler kuramsal alandaki bilgi değişiminin öncülerinden olan Greenfield'in belirttiği içerik ile uyumlu görünmektedir. Antipozitivist paradigmalara göre örgütlerin yapıları doğal olaylar gibi anlaşılır kabul edilmemektedir. Örgütlerin hepsinin kendine göre dinamikleri vardır ve karmaşık bir yapıdadırlar. Yorumsamacı olan paradigmalarda örgütler somut, nesnel ölçütler ile dışardan bakılarak algılanamazlar, örgütün içinde yer alan bakış açıları ile yorumlanmak sureti ile anlaşılabilirler. Gerçeklik somut olmayan sübjektif değerlendirmelerin ürünüdür (Leblebici, 2008).

Genel hatları verilmeye çalışılan açıklamalardan anlaşılabilceği üzere, eğitim yönetimine kuramsal alanda hakim olan paradigmlar aynı zamanda uygulamaya dönük olan örgütleri algılama biçimi üzerinde de etkili olmuştur. Örgütü anlama biçimlerinin farklılaşması ile birlikte örgütte bulunan bireylerin algılanma şekilleri de değişim geçirmiştir ya da değişim geçirmeleri beklenmektedir. Paradigmların etkisi ile eğitimi bireyden beklenenler değişim geçirdiği gibi okul örgütünün başında bulunan okul müdürüne yüklenen liderlik özellikleri de değişim geçirmiştir. Hatta teorik alandaki değişime paralel olarak liderlik algısının da değişmesi bir gereklilik olarak görülmektedir (Beycioğlu ve Kondakçı, 2014).

Paradigmlar ve Okul Liderlerinin Algılanma Şekline Etkileri

Liderlik kavramı ile ilgili çalışmaların başlaması ve bilimsel bir hale gelmesi 1900'lü yıllara rastlamaktadır. O zamandan bu yana liderlik ile ilgili birçok teori geliştirilmiştir. Liderlik alanında ilk geliştirilen teori büyük adamlar teorisi, bunu özellikler teorisi, davranışsal liderlik teorileri ve durumsallık teorileri (Yekeler, 2015) izlemiştir. Bu kuramlara ilişkin oluşturulan kronolojik bir sıralama; 1900'lü yılların ortalarına kadar Büyük Adamlar Teorisi, 1900- 1948 Özellikler Teorisi, 1945- 1960 Davranışçı Teoriler, 1957- 1970 Durumsallık Teorileri şeklindedir. Bu sıralama içinde

Eğitim Yönetiminde Kuram ve Uygulamada Alternatif Paradigmalar ve Liderlik Algısına İlişkin Bir Değerlendirme

Sibel BOZDOĞAN

1930'larda Levin'in araştırmalarına dayalı olarak otokratik, demokratik, Laissez faire liderlik türlerinin var olduğu 1967'lerden itibaren ise karizmatik, hizmetkar, takım liderliği ve dönüşümcü liderlik türlerinin var olduğu belirtilmektedir (Kippenberger, 2002 Akt., Buluç, 2018). Alan yazın üzerinde, etkileşimci, dönüşümcü, hizmetkar, karizmatik liderlik türleri, yeni liderlik yaklaşımları (Oğurlu, 2012) olarak aktarılmaktadır. Ancak son yıllarda bu liderlik türleri üzerine yine doğa bilimlerinden esinlenen fakat klasik fizik yerine doğada açıklanamayan durumları ifade eden kuantum fiziğindeki, görecelilik kavramı üzerine temellenen kuantum liderlik ve değerlerin örgütler üzerinde etkili olduğu savından yola çıkarak oluşturulan değer temelli liderlik ve etik liderlik türlerinin de eklendiği görülmektedir.

Sosyal bilimler alanında oluşun gelişimler ve eğitim yönetimi alanının da bundan etkilenmesi sonucunda paradigmalar aracılığı ile olan değişim sürecinde eski ve yeni bilim kavramları ortaya atılmıştır. Tanımlamaya göre eski bilim Newton'cu fizik kurallarına dayanan, deney ve gözlemler ile veri elde edilen, önceden belirlenmiş kurallar doğrultusunda işleyişi olan kurumları işaret etmektedir (Kara, 2013). Bu algı, evreni determinist bir anlayış ile nedensellik temelli, doğrusal bir yapı içinde irdelemektedir (Konan, 2015). Liderlik üzerinde odaklanan eski paradigmalar işlevsel liderlik ve davranışsal uyum üzerine kuruludur (Collins, 1996).

Eski bilim olarak adlandırılan Newton'cu fizik kurallarının hakim olduğu pozitivist paradigmalara göre mutlak, kesin ve değişmeyen, sebep ve sonuca bağlı, önceden kestirilebilir doğrusal değişimler söz konusudur. Kurum içindeki roller kesin ve net çizgiler ile birbirinden ayrılmıştır. Örgütler esnek olmayan bir yapıdadır (Kara, 2013). Bu etkiler altındaki modern okullarda yetki ve güç okul liderindedir. Yönetici bürokratik bir karaktere sahiptir. İnsan davranışlarını etkileyen psikolojik ve sosyolojik etkenler, değer ve inançlar yönetici tarafından göz ardı edilerek (Aslanargun, 2007) liderlik görevleri yerine getirilmelidir. Pozitivist paradigmanın eğitim örgütlerinin makineleşme zerine kurlu olduğu, alana bilgi birikimi sağlasa dahi felsefe, sosyoloji, antropoloji gibi bilimleri dışlayarak insan davranışlarını açıklamada yetersiz kaldığı belirtilmektedir (Turan, 1996). Modernizm anlayışı ile meydana getirilen yapılarda lider konumunda olan okul yöneticisi; kendisine verilen gücü, bürokratik ve merkezi bir baskı aracına dönüştürerek insani ihtiyaçları göz ardı eden, sistemli, kurallar dizinini izleyen (Aslanargun, 2007) sabit bir rolde, yaratıcılığa yer vermeyen (Kara, 2013) neden -- sebep ilişkisi içinde okulu devam ettiren bir niteliğe sahiptir.

Klasik liderlik bakış açısında liderin sahip olduğu güç ve özellikler merkezde yer almaktadır. İzleyenler, sosyal kimlik, grup davranışı etkileri geri planda kalmaktadır (Beycioğlu, 2018). Kısacası modernist bakış açılarına göre liderlik ve liderin sergilemesi gereken davranışlar, zamanın etkin olan Newton'cu bakış açısı ile art arda gelen ve bir durumdan sonra kesinlikle diğer durumun gerçekleşeceği, kuralların kesin çizgileri içinde belirlenmiş bir yapıdadır. Bu ortamda lider açısından örgüt içinde beklenmeyen bir durum söz konusu değildir. Başka bir deyişle insan davranışları nitel araştırma yöntemleri ile deneylenebilir ve gözlemlenebilir konumdadır. Hatta modernist bakış açısında okulun yöneticisine yüklenen özelliklerin liderlik değil yöneticiye ait özellikler olduğu belirtilmektedir. Oysaki yönetici ve lider ise aynı kişiler değildir.

Eleştirel bakış açısı, çoğunlukla Mark ve Freud'un düşüncelerini kapsayan toplum içindeki politik, ekonomik etkenleri dikkate alarak çözümlemeler yapmaktadır. Modernizm üzerine temellendirilmiş olup öznel deneyimi yadsıyarak, söylemler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Yönetici, yapısal süreçler üzerinde gücü elinde bulundurma özelliğindedir, ancak gücü sistem içindeki diğer kişilere rol gösterme aracı olarak kullanmaz. Okul yöneticisi toplumsal gelişmeyi sağlayacak bir role bürünmelidir (Şıman,1998)

Postmodern paradigmanın gelişmesi ile yönetici ve müdür kelimelerinin yerine lider kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Yeni liderlik algısında lider konumunda olan kişi ile etrafındaki bireyler

arasında bir etkileşim süreci mevcuttur. Postmodernizm ile birlikte, lider günlük krizlerden uzak, uzun vadeli düşünen, değer ve motivasyon gibi rasyonel olmayan kavramlara vurgu yapar (Aslanargun, 2007). Post modern eğitimde insani değerler ön plana çıkmaktadır (Birkök, 2006). Postmodern paradigma bağlamında geliştirilen değer temelli liderlik yaklaşımı, davranışları açıklayan yönelimlere sahiptir ve roller, değerler aracılığı ile net çizgiler kazanır. Lider toplumsal değerleri göz önünde bulundurmalıdır ki bu değerler ve toplumun beklentileri durağan olmayıp değişkenlik arz eden bir yapıdadır (Yılmaz, 2010). Postmodern bakış, okul liderinin tek doğru anlayışına karşı eleştirel bir tutum ile bakmakta ve tek doğru yerine (Aslanargun, 2007) karmaşık durumların hakim olduğu ortamlarda farklı çözümler üretebilen yöneticiler olması gerektiğini öne sürmektedir.

Son dönemlerde gelişen değer temelli liderlik algısına göre hem yöneten hem de yönetilen insandır; bu nedenden ötürü de liderlik etme sürecinin değerden arınmış olmasının mümkün olmadığı belirtilmektedir (Konan, 2018). Başarılı bir lider, etik değerlere de sahip olmalıdır. Etik ise soyutta var olmayan; ancak idealde olanı temsil etmektedir. İyi ile kötü arasındaki ayrımı belirlemektedir ve temelinde yine değerler yatmaktadır. Etik liderler, yaptıkları işleri doğruluk ve dürüstlük ile yerine getirirler (Uğurlu, 2018). Yeni bilim algısı ile gelişen başka bir liderlik yaklaşımı ise kuantum liderlik olarak literatürde yer bulmuştur.

Kuantum liderlik, klasik nedensellik temelli, doğrusal ve yapısalcı olan Newton'cu fizik anlayışının çözüm üretmekte yetersiz kaldığı günümüz toplumunun ihtiyaçlarına cevap vermek üzere devreye girmektedir. Yeni paradigma olarak adlandırılan kuantum fiziğine dayalı olarak temellendirilmektedir. Bu algıya göre okulların yapıları sert çizgiler ile belirlenmemiştir, kaygan zeminler üzerine kuruludur. Bu nedenle okul lideri olan kişi hızlı değişimlere ayak uydurabilir niteliklerde olmalıdır. Ortama belirsizlik hâkimdir ve lider belirsizlikleri önceden tahmin edip öngörme yetisine sahip olmalıdır. Takipçileri ile güçlü bir iletişim içinde grup çalışmaları düzenlemeli ve esnek bir yapıda olmalıdır (Erçetin ve Kayman, 2014).

Açıklamalar ekseninde, liderlik algısının da paradigmalara bağlı olarak değiştiği, deneylebilir özelliklerden çıkararak, değer ve toplumsal kültürlerin etkili olduğu özellikler taşıyan bir yapıya büründüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Geleneksel algıda var olan tek yönlü deneysel sonuçlara dayalı stabil örgütler yönetmesi beklenen liderlik algısı, yerini karmaşık ve esnek olan yapılarda (Palmberg, 2009), farklı kültürleri de dikkate alan, değerlerin de etkili olduğunu bilerek hareket etme yetisine sahip liderlik algısına evrilmiştir. Teoriler üzerinde etkili olan ölçme yöntemlerindeki değişimin uygulama alanı olan örgütler üzerinde de etkili olduğu ve örgütleri daha karmaşık bir yapı olarak niteleyen komplekslik yaklaşımının hem teoride hem de uygulama alanında yer bulduğu, bu nedenlerle örgütlerin anlaşılmasında daha etkili olduğu belirtilmektedir. Örgütler içindeki bazı davranışların dolayısı ile lidere ait bazı davranışların nicel yöntemler ile ölçülmesinin mümkün olmadığı karma yöntemlerin daha etkili sonuçlar verdiği belirtilmektedir.

Türkiye Özelinde Okul Lideri Seçimi ve Yetiştirilmesi

Türkiye'de eğitim faaliyeti gösteren okullara yönetici, müfettiş ve öğretmen yetiştirmek amacı ile ilgili çalışmalardan ilki, 1928 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü bünyesinde açılan Pedagoji Bölümüdür. Yönetici yetiştirme konusunda ikinci adım 1953 yılında kurulan Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünün açılması olmuştur (Balci, 2008). Örgüt, 1979 yılından itibaren Eğitim Yönetiminde Uzmanlık Programı başlatarak alanın gelişmesine katkı sağlamıştır (Kaya, 1979, Akt., Bağlıbel ve Arslan, 2014). Günümüz mevcut durumunda Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü içindeki programlar öğretmen dâhil kamunun birçok alanında çalışan kişilere açık olarak hizmet vermektedir.

Türkiye’de okul liderleri geçmişten günümüze uzanan sistemde öğretmenler arasından seçilmektedir. Yapılmış olan Milli Eğitim Şuraları ve bazı araştırmalar kapsamında eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesinin bir gereklilik olduğunun saptanması ile birlikte 1964 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi açılmıştır. Fakülte bölümleri arasına eğitim yönetimi lisans ve lisansüstü eğitimi veren bölümler de konulmuştur. Bunu 1967 yılında Hacettepe Üniversitesinde açılan Eğitim Bilimleri bölümü izlemiş ve üst düzey yönetici yetiştirme amacı ile fakülte içindeki çalışmalara Eğitim Yönetimi Uzmanlık ve Doktora programının açılması da eklenmiştir. Bu gelişmeler olumlu olmakla birlikte 1997 yılında Yüksek öğretim Kurulu fakülteleri yeniden yapılandırma kapsamında yaptığı bir çalışma ile yönetici yetiştirme programlarının lisans bölümlerini kapatmıştır. Günümüz Türkiye’inde sadece lisansüstü düzeyinde okul yöneticisi yetiştirme programları bulunmaktadır (Bağlıbel ve Arslan, 2014).

Mevcut düzende okul liderleri halen Milli Eğitim bakanlığı bünyesinde öğretmen olan kişiler arasından seçilmektedir. Öğretmen olmak için ise yönetim alanında özel bir ders almış olma gerekliliği bulunmamaktadır. Okul liderlerinin seçimi ile ilgili olarak sık sık yönetmelik değişiklikleri olmaktadır. Ancak bu çalışmada, seçiminden ziyade eğitimleri ile ilgilenildiğinden yönetmelikler detaylıca verilmeyecektir. Sadece dikkat edilmesi gereken husus, okul lideri olarak seçilen kişilerin eğitim yönetimi alanında eğitim görmüş olmasının bir zorunluluk olmadığıdır. Halbuki değişen dünya düzeni, bilimsel gelişmeler ve değişen liderlik paradigmaları ışığında okul yönetimi eğitim örgütleri için bir öncelik haline gelmiştir. Dünya çapında okul liderliğinin yetiştirilme kalitesi artırılmak ve sürdürülebilir hale getirilmek zorundadır (Beatriz, Deborah ve Hunter, 2008).

Üretilen kuramlar Türkiye dışındaki ülkelere aittir. Bilgi sadece mevcutta var olan değil aynı zamanda kişinin beyninde oluşturduğu izlerle ortaya konulandır. Ülkelerin bir çok özelliği ortak olabileceği gibi bir çok özelliği de birbirinden farklı olabilmektedir. Kültürel oluşumlar her ülke için aynı değildir. Dolayısı ile üretilen bir kuramın olduğu gibi alınması da beklenemez. Bu noktada ise görev kuram üreten akademisyenler yanında okul liderlerine düşmektedir. Çünkü uygulama alanında kuramın varlığı ve sürdürülebilirliğini deneyecek olan okul lideridir. Ancak açıklamalardan da görüleceği üzere Türkiye de eğitim yöneticiliği özel bir eğitim gerektirir algısı henüz sağlanamamıştır.

Sonuç

Bilim alanının pozitif bilimler ve sosyal bilimler olarak ayrışması ve bilim dalı olabilmenin gereklerinin neler olduğu incelenen konunun niteliği düşünce tarihindeki olgu- değer ikiliği ve bu ikiliğin insani bilimlerde meydana getirdiği problemler, sosyal bilimler içinde bulunan eğitim yönetimi alanını da etkilemiştir. Eğitim bilimleri de bilimleşme yolunda kendi kimliğini ararken olgu- değer ikiliği arasında kalmış ve kendi kuramlarını oluşturma konusunda sıkıntılar yaşamaktadır.

Eğitim alanında bilimleşme yolculuğu öncelikli olarak kamu yönetimi ve işletmeden devşirme kuramlar ile başlamıştır. Paradigma kavramı ile birlikte felsefi temellendirmeler yapılmak sureti ile oluşturulmaya çalışılan kuramlar bulunmakla birlikte eğitim yönetimi alanına bakış açılarının farklılaştığı görülmektedir. Ancak alanın gelişmekte olduğu da inkar edilemez nitelikte görünmektedir. Alan üzerinde pozitivist paradigmanın uzunca bir süre hâkim olduğu ancak bu paradigmanın eğitim örgütlerini açıklamakta yetersiz kaldığı tartışmaları ile birlikte eleştirel paradigmanın geliştiği görülmektedir.

Eğitim yönetimi alanı sadece kuramsal bağlamda değil uygulama alanı açısından da bir yolculuk içinde görünmektedir. Okul örgütünü anlamaya dönük çalışmalarında tıpkı kuramlar gibi işletme alanından devşirme olduğu gözlemlenmektedir. Uygulama alanında üzerinde çalışma yürütülen konulardan biri de liderliktir. Ancak eğitim örgütlerine özgü liderlik tanımlamaları da tamamen eğitime özgü olduğu sinyallerini vermemektedir. Hatta eğitim örgütlerinin sosyal yapılar olduğu

belirtildiği halde eski bilim dönemi olarak adlandırılan kısımda hâkim olan düşünce yapısı fizik yasalarından etkilenen Newton'cu yapılar olarak nitelenirken yeni bilim alanında da yine fizik yasaları dikkate alınarak Kuantum fiziği ile temellendirilmektedir.

Bilimsel bir alan tamamen kendine özgü kuramlar ve bir uygulama alanına mı sahip olmalıdır yoksa disiplinler arası çalışmaların etkisi ile mi büyümelidir sorusunun kesin çizgileri çizilmemiş olmakla birlikte, alanın hala farklı disiplinlerden etkilenecek devam ettiği söylenebilir. Her ne kadar alanın kimlik kazanma süreci netlik kazanmamış olsa da yapılan çalışmaların alana zenginlik kattığı yadsınamaz bir gerçekliktir.

Paradigma kavramı hem nesneyi algılama, hem bilgi hem de bilgiye ulaşma yöntemlerini kapsayan bir çerçeveye sahiptir. Bu nedenle paradigmalar sadece kuramları değil, uygulama alanını da etkileme gücüne sahip bir kavramdır. Olgu- değer ikiliği ve bilgiye ulaşmada kullanılacak yöntemin ne olduğu üzerine tartışmalar paradigmanın bu özelliklerini yansıtır niteliktedir. Geleneksel algı bilimin konusunu nesnel özelliklere sahip olgular üzerinden irdelerken geleneksel algıya alternatif olarak gelişen yaklaşımlar öznel özelliklerinde işin içine karıştığı değer üzerinden irdelenmektedir. Yöntemsel olarak ise nicel yaklaşımlar yerine nitel yaklaşımlar üzerinde yoğunlaşıldığı belirtilmektedir. Bazı yaklaşımlarda da hem nesnel niteliklerin hem de öznel niteliklerin dikkate alınması gerektiği ve yöntem olarak da karma modelin seçilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Kısacası eğitim yönetimi alanı hem kuramsal, hem de uygulama alanında değişimler yaşamakta ve bilgi üretimi devam etmektedir. Ancak hem teorik alanda hem de uygulama alanında bilimleşme yolculuğunu tamamladığını söylemek mümkün değildir.

Dünya üzerinde küreselleşme ve teknolojik gelişmeler bilgiyi hızlı bir şekilde tüketme eğiliminde olduğu kadar yeniden bilgi üretme eğiliminde de olduğundan, alanın kendini bulma çabaları devam edecek gibi görünmektedir. Bilgi üretimi ile birlikte üretilen bilginin deneyimlenmesi açısından okul lideri yetiştirme algısının da değişmesi bir gerekliliktir. Çünkü bilgi toplumu bağlamında okul liderleri önemli bir konumda bulunmaktadır. Okul liderlerinin alanları hakkında teorik bilgiye sahip olmaları gerektiği gibi değişen koşulları analiz edebilme irdelenebilme ve kuramsal bilgiden faydalanabilen bireyler olmaları gerekmektedir. Oysaki Türkiye'de eğitim yöneticisi yetiştirme sadece lisansüstü eğitim düzeyine bırakılmıştır. Kaldı ki tüm eğitim liderlerinin bu süreçlerden geçerek görevlendirilmesi gibi bir durum dahi söz konusu değildir. Bu bağlamda eğitim yöneticisi seçme ve eğitimleri konusunda değişiklikler yapılması gerektiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Lider konumundaki kişilerin örgütler için önemi dikkate alındığında donanımları da bu görevi yerine getirebilecek eğitim süreçleri ile sağlanmalıdır. Sadece örgüt içinde verilen hizmet içi eğitimler yolu ile bunun sağlanması mümkün değildir. Eğitim yöneticilerinin akademik eğitim süreçlerine tabi tutulması bir gerekliliktir.

Mevcut durumda eğitim liderleri öğretmenler arasından seçilmektedir. Seçilen kişiler farklı bir kadroya taşınmamakta, yönetim görevini öğretmenliğe ek bir görev olarak devam ettirmektedirler. Hâlbuki bu denli önemli olan eğitimin yönetimi, alanında uzmanlaşmış eğitim yöneticileri tarafından yerine getirilmelidir. Bu nedenle öğretmenlere, öğretmenlik formasyon derslerine ek olarak eğitim yönetimi alanındaki temel bilgileri kazanabileceği dersler lisans eğitimine devam ederken verilmelidir. Bu sayede öğretmen adaylarının yöneticilik alanı ile tanışıklığı sağlanmalı ve alanda devam etmek isteyenler eğitim yönetimine ilişkin lisansüstü eğitimlerden geçmelidir. Bu eğitimlerden geçmiş olmak eğitim yöneticisi atama basamağında ön koşul olarak değerlendirilmelidir.

Kaynakça

- Aksan, G. (2016). Max Weber ve Değerler Sosyolojisi: Bir Metodolojik İkilemin Düşündürdükleri *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (Sefad)/Selçuk University Journal Of Faculty Of Letters*, (35), 427-446.
- Akyüz, H. (2004). Eleştirel Toplumsal Kuram Ve Jurgen Habermas. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10).
- Alıç, M. (1995). Örgütler. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 1(1), 1-40.
- Aslanargun, E. (2007). Modern Eğitim Yönetimi Anlayışına Yönelik Eleştiriler Ve Postmodern Eğitim Yönetimi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 50(50), 195-212.
- Aydın, H. (2006) Eleştirel Aklın Işığında Postmodernizm, Temel Dayanakları Ve Eğitim Felsefesi. *Eğitimde Politika Analizleri Ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 1(1),
- Aytaç, Ö. (2004). Örgütler: Sosyolojik Bir Perspektif. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 189-217.
- Bağlıbel, M., ve Arslan, M. C. (2014). Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması Ve Ekonomisi Tezsiz Yüksek Lisans Programına İlişkin Mezun Görüşleri: Gaziantep Üniversitesi Örneği. *University Of Gaziantep Journal Of Social Sciences*, 13(4),1079-1095.
- Bal, M (2015). Çağdaş Dünyada İki Kültür Kültürsüzlüğünü Aşmak. *Ethos: Felsefe Ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 8(2), 49-86
- Balcı, A. (2003). Eğitim Örgütlerine Yeni Bakış Açılırları: Kuram Araştırma İlişkisi Iı. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 33(33), 26-61.
- Balcı, A. (2008). Türkiye’de Eğitim Yönetiminin Bilimleşme Düzeyi. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 14(2), 181-209.
- Ballıkaya, C. (2015). Pozitivizm: Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimi Ve Sosyolojik Düşünceye Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (Sefad)/ (33)*, 87-106.
- Bates, R. J. (1982). Towards A Critical Practice Of Educational Administration. *Educational Administration As Behavioural Science*.(https://files.eric.ed.gov/fulltext/Ed219839.pdf [Erişim: 09/03/2018]).
- Beatriz, P., Deborah, N., ve Hunter, M. (2008). Improving School Leadership, Volume 1 Policy And Practice: *Policy And Practice* , Vol:1, OECD Publishing.
- Beycioğlu, K., ve Kondakci, Y. (2014). Principal Leadership And Organizational Change İn Schools: A Cross-Cultural Perspective. *Journal Of Organizational Change Management*, 27(3).
- Beycioğlu, K., ve Dönmez, B. (2006). Eğitim Yönetiminde Kuramsal Bilginin Üretimine Ve Uygulanmasına İlişkin Bir Değerlendirme. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 47(47), 317-342.
- Birkök, M. C. (2006). From Modernism To Post-Modernism: New Problems. *Journal Of Human Sciences*, 1(1), 1-16.
- Bozkurt, E. (2017). Thomas Kuhn’un Paradigma Kavramı Ve Dönüşümü. *Düşünme Dergisi / Journal Of Thinking*, Sayı:12, 65-74.
- Buluç, B. (2018). Eğitim Yönetiminde Liderlik. “Geleneksel Liderlik Yaklaşımları” Editör: Nezahat Güçlü, Editör Yardımcısı: Serkan Koşar, Pegem Akademi: Ankara
- Collins, D. (1996). New Paradigms For Change? Theories Of Organization And The Organization Of Theories. *Journal Of Organizational Change Management*, 9(4), 9-23.
- Çelik, V. (1997). Eğitim Yönetiminde Kuramsal Gelişmeler. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 3(1), 31-44.

- Çıvgın, A. G. (2013). David Hume: Felsefe Ve Metafiziğin Mahiyeti. Kaygı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (20), 31-40.
- Durdu, Z.(2006). Frankfurt Okulu'nun Sosyal Bilim Anlayışı. *Sosyoloji Dergisi*, No:15 (2006), 15-32.
- Eacot, S. (2015). Educational Leadership Relationally. Australian Catholic University, North Sydney, Australia.
- English, F. W. (2002). The Point Of Scientificity, The Fall Of The Epistemological Dominos, And The End Of The Field Of Educational Administration. *Studies In Philosophy And Education*, 21(2), 109-136.
- Erçetin, Ş. Ş. (2001) Yönetimde Yeni Yaklaşımlar. Ankara: Nobel Yayınları.
- Erçetin, Ş. Ş., ve Kayman, E. A. (2014). How To Be A Quantum Leader In An Intelligent Organization? *Chaos, Complexity And Leadership 2012* (Pp. 247-252). Springer, Dordrecht.
- Erdem, A. R., ve Sarpkaya, R. (2011). Postmodernizmin Eğitim Denetimine Uygulanabilirliği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 73-85.
- Erdemir, E., Koç, U. (2010). Postmodernizm Ve Komplekslik: Örgüt Kuramı Bağlamında Paradigmatik Bir Tartışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 5(1), 25-48.
- Erkal, H., ve Şentürk, B. (2015). Örgüt Kuramı Yazını Kapsamını Yeniden Düşünmek: Türkiye'de Hemşehricilik Ve Hemşehri Dernekleri. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (50), 339-353.
- Evers, C. W., ve Lakomski, G. (1996). Science In Educational Administration: A Postpositivist Conception. *Educational Administration Quarterly*, 32(3), 379-402.
- Evers, C. W., ve Lakomski, G. (2001). Theory In Educational Administration: Naturalistic Directions. *N Journal Of Educational Administration*, 39(6), 499-520.
- Finlayson, J.G. (2007). Habermas. Çeviri: Talat Kılıç, Dost Kitabevi: Ankara
- Greenfield, W. D. (1993). Articulating values and ethics in administrator preparation. *Educational administration in a pluralistic society*, 267-287.
- Güneş, B. (2003). Paradigma Kavramı Işığında Bilimsel Devrimlerin Yapısı Ve Bilim Savaşları: Cephelelerdeki Fizikçilerden Thomas S. Kuhn Ve Alan D. Sokal. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1) , 23-44.
- Güngör, S. Eğitim Ve Eğitim Yönetiminde Paradigmalar. *Kafkas Üniversitesi, E – Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), Aralık 2014,26-40.
- Hürsoy, S. (2013). Eleştirel Kuram Perspektifinden Kıbrıs Sorunu. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No:48 (Mart, 2013),23-41.
- Kara, S. B. K. (2013). Yeni Bilim Ve Liderlik. *Akademik Bakış Dergisi*, 34, 1-13.
- Kaya, Y. K. (1979). Eğitim yönetimi: Kuram ve Türkiye'deki uygulama. Ankara: Doğan Basımevi.
- Kılıç, L. K., ve Bayram, B. (2014). Postmodernizm Ve Eğitim. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 3(1).
- Konan, N. (2015).Eğitim Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar. "Kunatum Liderlik", Editör: Necdet Konan, Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Leblebici, D. N. (2008). Örgüt Kuramında Paradigmalar Ve Metaforlar. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 345-360.
- Morgan, G. (1998). Yönetim Ve Örgüt Teorilerinde Metafor. (Çev. G. Bulut). İstanbul: MESS Yayınları.

Eğitim Yönetiminde Kuram ve Uygulamada Alternatif Paradigmalar ve Liderlik Algısına İlişkin Bir Değerlendirme
Sibel BOZDOĞAN

- Neslioğlu Serin, F.(2017). Hume'da Ben İdesinin Bilgikuramsal Temellerinin Bir Çözümlemesi. *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, Sayı:29, Güz, 125-138.
- Ogurlu, Ü. (2012). Liderlik Becerilerini Geliştirme Programın Üstün Zekâlı Olan Ve Olmayan Öğrencilerin Liderlik Becerilerine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Özdemir, M. (2011). Kamu Yönetimi Ve İşletme Yönetimi Arakesitinde Bir Bilim: *Eğitim Yönetimi. Amme İdaresi Dergisi*, 44, (2), 29-42.
- Özdemir, M. (2018). Eğitim Yönetimi Alanın Temelleri Ve Çağdaş Yönelimler. Ankara: Anı Yayıncılık
- Öztürk, Ü. (2012). Thomas Kuhn'un Paradigma Kavrayışı Üzerine Analitik Bir İrdeleme. *Kaygı: Uludağ Ü. Fen-Edebiyat F. Felsefe Dergisi*, 19, 173-191.
- Palmberg, K. (2009). Complex Adaptive Systems As Metaphors For Organizational Management. *The Learning Organization*, 16(6), 483-498.
- Sezgin, F., Emre, F. (2018). Örgüt Kültürü Ve İklimi Çalışmalarının Sistematik İncelemesi: Bir İçerik Analizi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(1), 252-275.
- Şişman, M. (1998). Eğitim Yönetiminde Kuram Ve Araştırmada Alternatif Paradigma Ve Yaklaşımlar. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 16(16), 395-422.
- Tufan, İ.(2005). Ampirik Araştırma Yöntemleri: Teori Ve Pratik. Antalya
- Turan, S. (1988). Critical Theory And The Field Of Educational Administration: Toward A Humane Science. *Paper Presented At The 50th National Council Of Professors Of Educational Administration* (Ncpea),Alaska,Usa,3-8 August.
- Turan, S., ve Şişman, M. (2013). Eğitim Yönetimi Alanında Üretilen Bilişsel Bilgi Ve Batılı Biliş Tarzınının Eleştirisine Giriş. *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4(4), 505-514.
- Uğurlu, C.T. (2018). Yeni Liderlik Yaklaşımları, "Etik Liderlik", Editör: Necdet Konan, Pegem Akademi: Ankara
- Ünlüsoy, A. (2017). İnsan Bilimlerinde Olgu-Değer Ayrımının Meydana Getirdiği Problemler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 234-252.
- Üstüner, Y. (2006). Örgüt Bilimi Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı:39,1-21.
- Yekeler, K. (2015). Dönüştürücü Liderlik Davranışlarının Örgütsel Bağlılığa Etkisinde Etkileşimci Liderlik Davranışlarının Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Erzurum
- Yılmaz, E. (2010). İlköğretim Okulu Müdürlerinin Öğretimsel Liderlik Rollerini İle Etkili Okul Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.